

Список літератури:

1. Брижак Н. Ю. Професійна мобільність як фахова якість майбутнього вчителя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Гол. ред. І. В. Козубовська*. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. Вип. 1 (38). С. 67-70.
2. Зубко В. С. Підготовка майбутніх психологів до професійної мобільності в умовах педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук: 015 Професійна освіта. Вінниця. 2021. 276 с.
3. Коробко Н. В. Формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи в умовах сталого розвитку. *Theory and methods of educational management*. №1 (17), 2016. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v17_16/14_korobko.pdf
4. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя: вектори наукових досліджень. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т проблем виховання НАПН України*. Київ, 2016. № 25. С. 40-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2016_25_9
5. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: Теорія і практика. Монографія. Кривий Ріг : «Видавничий дім», 2011. 360 с
6. Сушенцева Л. Л., Сушенцев О. О. Вплив професійної мобільності на конкурентоздатність фахівця на сучасному ринку праці. *Молодий вчений*. № 4 (31). Квітень, 2016. С. 568-572.

КЛАСИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА В ІСТОРІЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ ПОЛТАВЩИНИ (1818-2024 РР.)

Чередник Людмила Анатоліївна

кандидатка філологічних наук,

доцентка, Національний університет

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ORCID: 0000-0001-9589-8041

Тимошенко Алла Миколаївна

завідувачка відділом науково-масової та

виставкової роботи Полтавського художнього музею

(галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5369/>

Входження України в європейський простір сприяє глибокому вивченню сучасних інноваційних підходів до навчання та давніх класичних традицій в різних сферах суспільного життя. Стосується це й освіти, особливо цікаво прослідковуються подібні проблеми у вирішенні питання про навчання жінок.

Численні дослідники суголосні у тому, що на теренах нашої держави «становлення жіночої освіти почалося ще в XI столітті, коли з'явилися перші школи для дівчат, засновані в Києві донькою київського князя Всеволода Ярославовича Анною при Андріївському жіночому монастирі» [9, с. 239]. Проте у подальшому ця проблема просувалася вкрай повільно.

Варто нагадати, що впродовж тривалого часу жінкам відводилася тільки роль господині і матері, оскільки у патріархальному світі вона була доволі безправною. Модернізаційні процеси у різних сферах суспільного життя, які почалися у XIX столітті, викликали необхідність вирішення і гендерних питань. Зокрема, усе частіше почали говорити про отримання ширших прав для жінок, зокрема в галузі освіти. Саме в цей період на території України, яка на той час знаходилася у складі російської імперії, «почали відкриватися середні та вищі жіночі навчальні заклади» [6, с. 31].

Відомо, що проблеми жіночої освіти здавна були в полі зору українських і зарубіжних дослідників. Окремі аспекти цього питання знайшли своє відображення у роботах класиків української педагогіки С. Русової, Г. Ващенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського. Увагу різним проблемам соціального становища жінок приділяли такі сучасні науковці, як: Н. Слюсаренко, О. Аніщенко, Л. Буряк, Є. Луценко, С. Алексієнко, М. Грабовська, Т. Фоміна, Л. Смоляр, Ю. Івченко, Т. Орлова, О. Лабур, О. Заєць, Т. Сухенко, О. Пилипенко та багато інших.

Метою нашої статті є аналіз традицій жіночої освіти в Полтавському інституті шляхетних дівчат (1818-1918 рр.) та їхнє продовження в сучасному класичному університеті в контексті співвідношення жіночої освіти із потребами суспільного розвитку.

Варто зазначити, що жіноча освіта в XIX столітті носила, на думку науковців, світський характер, оскільки у зв'язку з соціальними змінами постала гостра потреба в освіченій матері, якій судилося бути «своєрідним посередником між наукою, мистецтвом і поезією, з одного боку, звичаями, звичками і характером народу, з іншого» [8, с. 59]. Таку освіту дівчата із заможних родин отримували, насамперед, у навчальних закладах закритого типу, приватних пансіонах, які були поширеними у першій половині XIX століття.

Відомо, що перший пансіон такого типу в Полтаві ще у 1808 році у своєму маєтку облаштувала Параска Яківна Кочубей, дружина Семена Михайловича Кочубея, відомого землевласника та благодійника з роду Кочубеїв, нащадка козацького роду. Зазначимо, що саме він виступив «хрещеним батьком» української літератури, надрукувавши своїм коштом перше авторське видання «Енеїди» І. Котляревського, яке йому ж було і присвячено.

Після смерті Параски Яківні у 1816 році її благородну справу підхопила онука останнього гетьмана Війська Запорозького Кирила Розумовського – Варвара Олексіївна Репніна, дружина М. П. Репніна, якого на той час було призначено генерал-губернатором Полтавської та Чернігівської губерній, палка прихильниця культурно-просвітницьких європейських ідей. Саме за її ініціативи 12 грудня 1818 року було відкрито Полтавський інститут шляхетних панн.

Керувала інститутом Опікунська рада, першою очільницею якої була В. О. Рєпніна. До членів ради входили гідні й поважані у губернії люди. Серед членів ради були такі відомі полтавці, як В. В. Капніст (поет, драматург, освітній і громадський діяч), М. М. Новиков (громадський діяч) та ін.

До інституту записували дівчат дворянського походження, а пізніше й представниць інших станів (духовенство, купці) віком від 6 до 18 років. Повний курс навчання тривав 7 років [4].

Освітній процес цього середнього навчального закладу було спрямовано на виховання із дівчат «добропорядних матерів, освічених жінок, берегинь роду» [4]. За статутом закладу, який розробила Варвара Рєпніна з урахуванням тогочасних прогресивних європейських педагогічних течій і напрямів, передбачалася необхідність оволодіння панянками загальноосвітніх знань, основ гармонійного мистецтва, високої моралі, етики, естетики. Цим було обумовлено й вибір навчальних дисциплін. В інституті дівчата «отримували знання з арифметики, історії, географії, іноземних мов (німецької й французької), музики, співу, малювання, танців, рукоділля, поняття про домашнє господарство й економне його ведення» [4], які дозволяли не тільки стати освіченими, але й бути турботливою мамою, гарною господинею, цікавою співрозмовницею.

Інститут шляхетних панн мав потужну, як на той час, матеріально-технічну базу: прекрасні навчальні аудиторії, кабінети фізики, хімії, класи для малювання та музики, аудиторії для занять рукоділлям, шиттям, спортивну та гімнастичну зали, аудиторію для занять танцями, актову залу, залу для здійснення прийомів, яку використовували для влаштовування вечорів, театралізованих дійств та вистав, зокрема й іноземними мовами, іноді – балів і балетів із частуваннями, музикою, співами і танцями, кімнату для зустрічей педагогічного колективу, фундаментальну бібліотеку, кімнати для сну (дортuari). Відповідно до загальної мети весь освітній процес Полтавського інституту шляхетних дівчат спрямовувався на вирішення основних завдань: фізичного вдосконалення, морального виховання, розумового розвитку, естетичної вихованості.

В. О. Рєпніна, піклуючись про високу якість освіти, запрошувала для викладацької діяльності відомих вітчизняних та іноземних діячів культури, науки і мистецтва. Так, в Інституті викладали: С. П. Стеблін-Камінський (перший біограф І. П. Котляревського), Д. П. Пильчиков (педагог), Г. І. Маркевич (фольклорист, книговидавець), М. П. Ілляшевич (педагог, громадський діяч), М. А. Цертелєв (етнограф, фольклорист), П. І. Бодянський (історик, етнограф, журналіст, педагог), М. А. Вербицький (письменник, громадський діяч, журналіст, педагог), І. А. Зарецький (археолог, етнограф, громадський діяч), А. В. Єдлічка (композитор, піаніст, музичний педагог і фольклорист), І. К. Зайцев, В. О. Волков (художники), Л. І. Боровиковський (поет, етнограф, філолог) та інші. Понад 36 років здійснював постійний нагляд за навчальною роботою закладу відомий український поет-байкар, перекладач, педагог, ректор Харківського університету, професор П. П. Гулак-Артемівський. Очільницею закладу в листопаді 1818 р. за рекомендацією представника Паризької Академії було обрано громадянку Франції Юлію Олександрівну Рєньї, яка працювала за контрактом упродовж 11 років [4].

В Інституті шляхетних дівчат бував І. П. Котляревський, який на прохання В.О. Рєпніної з жовтня 1823 по червень 1838 року перекладав із французької мови теологічну працю Дюкєня «Роздуми про те, з якими почуттями слід приступати до читання і роздумів Святого Євангелія від Луки».

Серед випускниць Інституту шляхетних дівчат багато відомих особистостей. Зокрема, Варвара Рєпніна, донька В. О. та М. Г. Рєпніних, «добрий ангел» Т. Шевченка, який присвятив їй поему «Тризна».

У 1854-1865 рр. тут навчалися п'ять доньок П. П. Гулака-Артемівського: Аполлінарія, Єфросинія, Марія, Наталія і Клеопатра. Низку віршів поета присвячено саме вихованкам Полтавського Інституту шляхетних дівчат.

У 1878 році закінчила інститут «із шифром» (тобто з високими успіхами) Любов Щербачова, у майбутньому відома українська письменниця-демократка Любов Яновська, творчість і громадську діяльність якої високо поцінювали І. Франко та М. Коцюбинський.

Зі стін інституту вийшли всесвітньо відома співачка, актриса, Олександра Сантагано (у дівоцтві – баронеса фон Мезенкампф), скульпторка Єлизавета Трипільська, талановиті сестри Псьол – Глафіра й Олександра, які після смерті батьків виховувалися у родині В. О. та М. Г. Рєпніних: одна – стала художницею, інша – поеткою.

У 1881 році зі срібною медаллю закінчила цей навчальний заклад Олександра Шейдеман і два роки викладала в ньому вокал та гру на фортепіано. Згодом вона стала дружиною українського письменника, майстра психологічного роману, Панаса Мирного, чудовою матір'ю його синів.

Відомо, що Інститут шляхетних панн закінчила і Марія Бабаніна, мати всесвітньо відомої художниці Марії Башкирцевої, яка «легко й елегантно завоювала Париж» [7, с. 187]. Із упевненістю можна сказати, що ґрунтовні знання з іноземних мов, літератури, живопису, музики, які вона отримала в Інституті шляхетних панн, допомогли жінці й у вихованні власної доньки, оскільки відомо, що Марія Бабаніна надзвичайно сумлінно ставилася до цього. Після розлучення з чоловіком жінка забирає доньку, їде до Франції і там дає їм блискучу освіту. На Марію, яка змалечку дивувала всіх своїм гострим розумом, мати покладала особливі надії. Цікавий факт: у 12 років майбутня художниця уклала власну програму-мінімум, яка подивувала навіть директорку ліцею, до якого її привела на навчання мати. Навдивовижу, але Марія Башкирцева «за п'ять місяців закінчила курс ліцею, розрахований на три роки, вивчивши не тільки дисципліни основного курсу, а й латину та грецьку» [7, с. 144]. Марія вільно оволоділа французькою, німецькою, англійською, італійською, Платона й Аристотеля дівчина читала в оригіналі. Крім того, юна панна любила творчість Дюма, Шекспіра, Золя, Байрона, Гомера, Плутарха, Геродота, Тіта Лівія, Епіктета, займалася музикою та образотворчим мистецтвом, згодом закінчила «Паризьку приватну Академію живопису Родольфа Жуліана, єдину у Парижі школу живопису в яку приймали жінок» [3, с. 274]. Попри невиліковну хворобу, Марія Башкирцева залишила у світовому живописі помітний слід. І в цьому велика роль належить її матері – жінці з прекрасною освітою і прогресивними на той час поглядами. Марія Степанівна є зразком матері, яка виплекала блискучий талант,

виховала геніальну художницю, сприяла всіма своїми силами реалізації працелюбності, закладеній у дитини від природи. Марію Бабаніну поховано на цвинтарі Пасі у Парижі поруч з її уславленою донькою.

Ще однією випускницею Інституту була Юлія Волкова, донька відомого художника Василя Олексійовича Волкова, яка в майбутньому теж стала художницею. У Полтавському художньому музеї (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка зберігається її портрет роботи Василя Волкова. На ньому зображено красиву, самозаглиблену панянку у білій пелерині, що красномовно свідчило про те, що дівчина навчалася тоді у випускному класі. Портрет цікавий не тільки як творчий доробок відомого художника, а ще й тим, що надає документальне уявлення про одяг учениць цього навчального закладу.

Прикметно, що родину Волкових поєднували дружні стосунки з сім'єю ще одного художника, який залишив значущий слід не тільки у громадському житті Полтави, а й українського живопису загалом. Юлія була хрещеницею мами Миколи Олександровича Ярошенка, Любові Василівни (у дівоцтві – Міщенко, представниці давнього українського роду). Відомо також, що у старших класах інституту вона брала уроки у Миколи Ярошенка і вже віртуозно виконувала мініатюрні живописні портрети на замовлення для столичних аристократів. Крім того, Юлія Волкова, яка згодом стала дружиною Гліба Котельнікова, конструктора-винахідника, творця першого в світі авіаційного ранцевого парашута, залишила по собі цікавий «Щоденник», на сторінках якого змістовно й глибоко презентовано полтавське мистецьке й громадське життя другої половини XIX століття.

Серед випускниць Інституту шляхетних є ще одна яскрава пані – Марія О'Рурк, спадкоємиця роду, що веде свій початок від ірландського коннаутського короля Рурка, який жив в X столітті. Зазначимо, що всесвітньовідомий американський актор і сценарист, володар «Золотого глобуса» Мікі Рурк, теж є гілочкою цього роду.

Марія О'Рурк отримала блискучу освіту, що дозволило їй досить легко інтегруватися в аристократичне європейське суспільство. Струнка, блакитноока, рудоволоса, як жінки на полотнах великого живописця доби Відродження Тиціана, вона прожила життя, сповнене неочікуваних, майже детективних, колізій, які зробили її долю фатальною. Так, завершуючи повний курс навчання в інституті, вона познайомилася з Василем Тарнавським(молодшим), сином відомих українських меценатів Тарнавських, нащадком козацько-старшинського роду, аматором української старовини, меценатом, фундатором Чернігівського музею Українських старожитностей. Це було палке романтичне кохання, яке закінчилось таємним вінчанням, оскільки батьки юнака були проти мати таку невістку. Та все ж таки батько придбав для молодого подружжя будинок у Києві та подарував їм декілька маєтків. У 1897 році у них народився син Василь і донька Тетяна. Молоді Тарнавські були щасливі, вели богемне життя, яке широко висвітлювалося навіть у тогочасній київській пресі. Та зрада чоловіка несподівано перервала це щастя. І з того часу Марія стала справді фатальною жінкою, яка перетворювала багатьох відомих чоловіків на здобич з єдиною метою – заволодіти їхніми грошима. У її житті були численні суди, навіть

тюремне ув'язнення, але вона завжди залишалася незламною. Згодом у компанії американського дипломата під псевдонімом Ніколь Руш Марі емігрувала до Південної Америки, де займалася бізнесом (любов до математики, яку вона виявляла під час навчання, розкрилася у блискучих комерційних здібностях). Померла Марія О'Рурк 23 січня 1949 року, в Аргентині, а нащадки перевезли її тіло до України і поховали поруч із предками.

Як не дивно, але у Венеції, у кварталі Сан-Марко, у будинку за № 2497 є готель «Ала», у якому є бар-музей під назвою «Тарнавська». Концепцію його створив директор венеціанської сітки готелів Андреа Салмасо. Він впевнений, що ім'я Марії Тарновської (О'Рурк), звабливої, небезпечної, незламної жінки, яка сто років тому змусила говорити про себе всю Європу, принесе успіх справі.

Так, дивні історії приховує наша минувшина. Упродовж ста років свого функціонування (1818-1918) із Полтавського Інституту шляхетних панн вийшло багато випускниць, долі яких склалися по-різному, оскільки життя ніколи не буває передбачуваним. Та все-таки, підсумовуючи розповідь про освітні традиції цього навчального закладу в контексті жіночого навчання, можна зробити висновок, що це питання було важливим для прогресивної частини тогочасного суспільства. Головно, що у жіночій освіті XIX століття «органічно перепліталися навчальна інформація, естетичне виховання, формування практичних навичок, що уможливлювало випускницям адаптуватися у суспільстві відповідно до своїх індивідуальних особливостей» [2, с. 60]. Крім того, отримана освіта дозволяла панянкам вільно інтегруватися в європейське вище товариство, брати участь у культурному й мистецькому житті бомонда.

Безумовно, з того часу українська освіта зазнала багато трансформацій. Сучасні жінки мають рівні права з чоловіками, які законодавчо закріплені. З-поміж, зокрема, них і право на освіту в численних державних чи приватних закладах.

Із-поміж таких закладів вищої освіти можна назвати й Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», який минулого року відзначив свій 205-річний ювілей. Сьогодні – це класичний університет, один із найвідоміших і найстаріших університетів Полтавщини, без якого важко уявити карту закладів вищої освіти краю та України загалом. У його діяльності огранічно поєднуються класичні освітні традиції, узагальнення багаторічних набутоків із надсучасними новітніми технологіями і генерацією нових потужних ідей.

В університеті готують фахівців за 102 освітніми програмами різного профілю, з-поміж яких: архітектура та будівництво, нафтогазова інженерія, економіка, банківська справа та оподаткування, фінанси, менеджмент, маркетинг, право, комп'ютерна інженерія, кібербезпека, право, інформаційна, бібліотечна та архівна справа, екологія, науки про Землю, фізична культура і спорт, хореографія, філологія(англійська, німецька, французька, польська мови), середня освіта, образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, психологія тощо. Крім того, у ЗВО на прикладі багатьох проєктів успішно впроваджується синергія освіти та бізнесу.

Прикметно, що серед науково-педагогічних працівників (станом на 01.02.2024 року) кількість жінок становить 180 осіб, тобто 54,4%. Здобувачі вищої освіти мають право обирати спеціальність не за гендерною ознакою, а за бажанням. Прикметно, що хлопці нині навчаються і на таких, здавалось би, «жіночих спеціальностях», як філологія, психологія, документознавство, образотворче мистецтво, середня освіта. Майже однакова кількість представників обох статей обирають фінанси, менеджмент, маркетинг, фізичну культуру і спорт, фізичну терапію та ерготерапію. Безумовно, на технічних спеціальностях таких, як гірництво, теплоенергетика, галузеве машинобудування, нафтогазові галузі, дотепер переважають хлопці, однак є і сміливі студентки, які обирають собі таку майбутню професію.

Отже, університет успішно розвивається, впроваджуючи нові сучасні інноваційні проекти. Класичні освітні традиції, пов'язані з культурно-естетичними аспектами, наповнюються новим сучасним змістом з огляду до потреб сьогодення. У Полтавській політехніці пам'ятають безсмертні слова відомого українського поета Максима Рильського: «Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього, хто не відає про славу своїх предків, той сам не вартий пошани» [5]. Сучасники мають вивчати минувшину, щоб не повторювати певні помилки та не втрачати свого коріння.

Список літератури:

1. Антонова Олена. Проблема жіночої освіти у педагогічній думці другої половини XIX – початку XX століття. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, Сум ДПУ імені А. С. Макаренка : 2018. № 6 (80), 2018. С. 69-78.
2. Буряк Л. Жіноча освіта в Україні в контексті урбанізації. *Пам'ять століть*. 2006. №2. С. 52-60.
3. Ложкіна А. Перманентна революція. Мистецтво України XX-початку XXI століття. Київ: ArtHuss, 2019. 544 с.
4. Мазанов П. Полтавській Інститут благородних девиць. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/component/content/article?id=4967>.
5. Рильський Максим. Зібрання творів у двадцяти томах. Т. 04. Поезія. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rylskyi_Maksym/Zibrannia_tvoriv_u_dvadtsiaty_tomakh_T_04/.
6. Пилюпенко О. Система освіти в Україні на рубежі XIX-XX ст. *Київська старовина*. 2004. №6. С. 31-40.
7. Слабошпицький М. Марія Башкирцева. Київ: Ярославів Вал, 2008. 240 с.
8. Слюсаренко Н. Розвиток ідеї жіночої освіти в другій половині XIX століття. *Педагогічні науки*. 2003. Вип. 34. С. 58-63.
9. Філоненко О. Становлення та розвиток жіночої освіти в Центральному регіоні України у другій половині XIX – на початку XX століття. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 99. С. 239-246.